

УДК 343.62 (477) (045)

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2023-3-1>**Буряк Катерина Михайлівна**

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри підприємництва,
організації виробництва та теоретичної і прикладної економіки
Українського державного хіміко-технологічного університету
ORCID: 0000-0001-6265-9706

**ВИДИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
У СІМЕЙНО-ПОБУТОВІЙ СФЕРІ**

У статті досліджуються кримінальні правопорушення в сімейно-побутовій сфері, їх розподіл на види. У межах дослідження розглянуто класифікацію цих правопорушень за різними критеріями: за об'єктом; за суб'єктом; за формою вини; за наслідками; за соціальними і мотиваційними ознаками; залежно від конфліктної ситуації; за ознакою насилля; за формою насилля; залежно від потерпілого та ін.

Кримінальні правопорушення в сімейно-побутовій сфері мають різні родові об'єкти і розміщені у різних розділах КК України. Вони не утворюють єдиної цілісної системи, що значно знижує можливості кримінального права щодо здійснення ефективної кримінально-правової охорони зазначеної сфери. Аналіз сучасних тенденцій суспільного розвитку нашої держави дозволяє прогнозувати подальше розширення кримінально-правової охорони сімейно-побутової сфери.

Розглянуто зарубіжне кримінальне законодавство з охорони життя та здоров'я дітей та сім'ї і визначено перспективи запозичення зарубіжного досвіду в Україні. Статті зарубіжних КК умовно можна розділити на три групи: норми, спрямовані на кримінально-правову охорону інституту шлюбу; норми, спрямовані на кримінально-правову охорону інституту усиновлення та пов'язаних із ним відносин; норми, присвячені кримінально-правовій охороні основних напрямів функціонування сім'ї.

Зважаючи на те, що кримінальні правопорушення в сімейно-побутовій сфері не виділені в окремий розділ КК України, вбачається за необхідне на основі та саме за допомогою родового об'єкту здійснити їх ідентифікацію, систематизацію та обґрунтувати об'єднання в рамках одного розділу з подальшим визначенням місця відповідного розділу у системі Особливої частини КК України.

Ключові слова: *види кримінальних правопорушень, домашня злочинність, злочини проти сім'ї та неповнолітніх у зарубіжному кримінальному праві, кримінально-правова охорона, насилля, неповнолітній, охорона дітей та батьків, потерпілий, родовий об'єкт, сімейна кримінологія, сімейно-побутова злочинність, сім'я, Кримінальний кодекс України.*

Buriak K. M. TYPES OF CRIMINAL OFFENSES IN THE FAMILY-DOMESTIC SECTOR

The article examines criminal offenses in the family and household sphere, their distribution into types. Within the framework of the study, the classification of these offenses was considered according to various criteria: by object; by subject; by the form of guilt; by consequences; according to social and motivational characteristics; depending on the conflict situation; on the basis of violence; by the form of violence; depending on the victim, etc.

Criminal offenses in the family and household sphere have different generic objects and are placed in different sections of the Criminal Code of Ukraine. They do not form a single integrated system, which significantly reduces the possibilities of criminal law to implement effective criminal law protection in the specified area. The analysis of modern trends in the social development of our country allows us to predict the further expansion of the criminal law protection of the family and household sphere.

Foreign criminal legislation on the protection of life and health of children and families was considered, and the prospects of borrowing foreign experience in Ukraine were determined. The articles of the foreign Criminal Code can be conventionally divided into three groups: norms aimed at the criminal legal protection of the institution of marriage; norms aimed at the criminal law protection of the institution of adoption and related relations; norms dedicated to the criminal law protection of the main areas of family functioning.

Given the fact that criminal offenses in the family and household sphere are not allocated to a separate section of the Criminal Code of Ukraine, it is considered necessary to carry out their identification, systematization and justify

their unification within the framework of one section with further definition places of the corresponding section in the system of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: *types of criminal offenses, domestic crime, crimes against the family and minors in foreign criminal law, criminal protection, violence, minor, protection of children and parents, victim, family object, family criminology, family crime, family, Criminal Code of Ukraine.*

Постановка проблеми. Проблеми сімейно-побутової злочинності традиційно є однією з найактуальніших сучасних проблем у всьому світі. Не минула вона й Україну, в якій спостерігається стабільна динаміка до збільшення кількості випадків вчинення кримінальних правопорушень у сімейно-побутовій сфері. Ця категорія кримінальних правопорушень завжди мала суттєву питому вагу у загальній структурі злочинності. Так, серед загальної кількості вбивств та заподіяння тяжких тілесних ушкоджень відповідні сімейно-побутові кримінальні правопорушення становлять більше половини. В основному сімейно-побутовий характер мають такі кримінальні правопорушення, як доведення до самогубства, катування, умисне знищення чи пошкодження майна. При цьому близько 40% усіх тяжких насильницьких злочинів вчиняються в сім'ї. Потерпілі, які загинули або отримали тілесні ушкодження на ґрунті сімейних побутових конфліктів, складають основну частину потерпілих від насильницьких злочинів.

Особливо проблема сімейно-побутових кримінальних правопорушень загострилася в період пандемії коронавірусу та з початком військових дій р. ф проти України. Ситуація необхідності фізіологічного виживання, в якій опинилася значна частина громадян України, призводить до того, що одним із способів реагування населення на соціально-економічні умови є його вимушена криміналізація. При цьому найбільш інтенсивно криміналізується саме сфера сімейно-побутових відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кримінально-правовим і кримінологічним проблемам сімейно-побутової злочинності приділяли увагу А. Андрушко, А. Бабенко, А. Байлов, О. Бандурка, І. Богатирьов, О. Богатирьова, В. Грищук, В. Голина, О. Гумін, С. Денисов, О. Джужа, Г. Дідківська, О. Дудоров, А. Закалюк, О. Костенко, В. Куз-

нецов, О. Литвинов, С. Лихова, М. Мельник, В. Навроцький, Є. Назимко, В. Петров, В. Туляков, М. Хавронюк, В. Шаблистий, В. Шакур та ін.

На рівні дисертаційних досліджень злочини та злочинність в сімейно-побутовій сфері досліджували І. Бандурка, О. Беспаль, А. Брайловська, В. Гальцова, Б. Головкін, О. Белова, А. Блага, О. Бойко, Д. Євтеєва, О. Зазимко, О. Ковальова, О. Коломонець, Л. Крижна, М. Кузнецов, Н. Лесько, С. Морозюк, Ю. Приколотіна, С. Романцев, Л. Самарай, М. Самченко, О. Тавлуй та ін.

Високо оцінюючи внесок дослідників у розробку теоретичних і прикладних аспектів проблем протидії кримінальним правопорушенням в сімейно-побутовій сфері, слід вказати на те, що в даний час, як і раніше, в науці відсутнє єдине розуміння з низки питань, принципово важливих для встановлення та реалізації кримінальної відповідальності за даний вид правопорушень. Зокрема, досі відсутнє універсальне поняття кримінального правопорушення у сімейно-побутовій сфері та чітко не визначене коло кримінальних правопорушень, які охоплюються цією групою. Це пояснюється як тим, що такі правопорушення не складають окремої однорідної сукупності, так і відсутністю легальних, тобто законодавчих (правових) або теоретично обґрунтованих критеріїв, які дозволили б віднести те або інше кримінальне правопорушення до категорії, що досліджується.

Мета дослідження. Метою наукової статті є спроба визначити діяння та здійснити класифікацію кримінальних правопорушень в сімейно-побутовій сфері.

Виклад основного матеріалу. Злочинність в Україні, пронизуючі різні сфери суспільного буття, на жаль, не обійшла й сімейно-побутову (домашню, внутрішньосімейну) сферу. Фактично сьогодні це окремий напрям кримінології, що вивчає особу кривдника, причини

і умови такої злочинності, шляхи і засоби її протидії та запобігання [5]. Водночас, як зазначає Л. Крижна, в юридичній літературі навіть не виявляється стійкої назви злочинів, які вчинюються винним щодо членів своєї сім'ї, своїх родичів, близьких, знайомих [12, с. 19–22]. Проте всі дослідники сходяться в одному, що сімейно-побутова сфера поєднує даний вид кримінальних правопорушень, тобто між злочинцем і жертвою є тривалий і стійкий зв'язок через будь-які споріднені, близькі відносини.

Зауважимо, що розходження в назвах породжує відмінності в переліку злочинних діянь. Так, Л. Крижна злочини щодо членів сім'ї, родичів, близьких і знайомих винного, розподіляє за соціальними і мотиваційними ознаками на два види:

1) що містять згадку про сферу злочинних вчинків: а) злочинність в сфері сім'ї; б) злочини, які вчинюються в сфері сімейно-побутових відносин; в) злочини, які вчинюються в сфері побутових відносин;

2) що містять згадку про їх мотивацію: а) злочини, які вчинюються з побутових мотивів; б) злочини на побутовому ґрунті; в) злочини, які вчинюються за мотивами чисто особистого характеру [12].

О. Белова пропонує поділяти кримінальні правопорушення в сімейно-побутовій сфері на три види: 1) посягання на майнові сімейні відносини; 2) посягання на немайнові сімейні відносини; 3) посягання на відносини, що забезпечують нормальний розвиток неповнолітніх [3].

В. Голіна акцентує увагу на тому, що кримінальним правопорушенням у сімейно-побутовій сфері доволі часто передують стійкі специфічні міжособистісні стосунки. Вони виникають й існують постійно, а зовні виявляються як взаємна ворожнеча, неприязнь, підозри, ревності [8].

У зв'язку з цим за видами конфліктних ситуацій Л. Крижна виділяє кримінальні правопорушення як результат: 1) тривалого і гострого конфлікту, ініціатором якого був злочинець; 2) ситуаційно обумовленої конфліктної поведінки потерпілого; 3) аморального способу життя злочинця і потерпілого; 4) вирішення

злочинцем внутрішнього особистісного конфлікту суспільно небезпечним способом у об'єктивно нейтральній ситуації [12].

За суб'єктами, які вчиняють кримінальні правопорушення в сімейно-побутовій сфері, можна виділити кримінальні правопорушення, які вчиняють: 1) батьки, «нове» подружжя батьків, співмешканці батьків, особи, які замінюють батьків – усиновлювачі, опікуни; 2) рідні брати та сестри, які проживають, як правило, спільно з «жертвами»; 3) інші родичі.

За об'єктом кримінальних правопорушень в сімейно-побутовій сфері маємо такі види кримінальних посягань: 1) з боку батьків стосовно дітей; 2) з боку одного з подружжя стосовно іншого; 3) з боку дітей і онуків стосовно їх родичів.

За ознакою насилля можна виділити кримінальні правопорушення в сімейно-побутовій сфері, які вчинені з використанням насильства, та злочини, які вчинені ненасильницьким способом.

В свою чергу, насильство в сімейно-побутовій сфері має такі види:

1. Фізичне насильство – умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, завдання шкоди його честі й гідності. Фізичне насильство може виражатись у нанесенні ударів, побоїв, поранень, іншому впливі на зовнішні покрови тіла людини за допомогою фізичної сили, холодної чи вогнепальної зброї або інших предметів, рідин, речовин, а також у впливі на внутрішні органи людини без ушкодження зовнішніх тканин (наприклад, шляхом отруєння). Злочинні насильницькі дії розрізняють за розміром фізичної шкоди, завданій жертві.

2. Сексуальне насильство – протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканність іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру стосовно неповнолітнього члена сім'ї.

3. Психологічне насильство – насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, що

викликає емоційну невпевненість, нездатність захистити себе та може завдати шкоду психічному здоров'ю.

4. Економічне насильство – умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я.

В. Гальцова на підставі безпосереднього об'єкта умовно їх розподіляє на кримінальні правопорушення: 1) проти сім'ї; 2) проти неповнолітніх, їх прав та інтересів [7].

До кримінальних правопорушень проти сім'ї відносяться: «Підміна дитини» (ст. 148 КК); «Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння)» (ст. 168 КК), «Незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння)» (ст. 169 КК), «Ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків» (ст. 165 КК), а до кримінальних правопорушень проти неповнолітніх, їх прав та інтересів: «Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей» (ст. 137 КК), «Експлуатація дітей» (ст. 150 КК), «Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом» (ст. 150-1 КК), «Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості» (ст. 155 КК), «Розбещення неповнолітніх» (ст. 156 КК), «Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей» (ст. 164 КК), «Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка або піклування» (ст. 166 КК), «Зловживання опікунськими правами» (ст. 167 КК), «Утягнення неповнолітніх у злочинну діяльність» (ст. 304 КК), «Спонування неповнолітніх до застосування допінгу» (ст. 323 КК), «Схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів» (ст. 324 КК) [7].

І. Бандурка зазначає, що «у КК України передбачено 53 склади діянь проти прав та законних інтересів дитини. Такими злочинами є посягання, спрямовані проти: 1) новонародженої дитини – ст. 117; ч. 2 ст. 135; ст. 148; 2) малолітніх – п. 2 ч. 2 ст. 115; ч. 1 ст. 135; ч. 2 ст. 136; ч. 2 ст. 146; ч. 4 ст. 152; ч. 3 ст. 153; ч. 2 ст. 156; ч. 2 ст. 299; ч. 3 ст. 307;

3) особи, яка не досягла статевої зрілості – ч. 1 ст. 155; 4) дітей, які не досягли віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування – ст. 150; 5) осіб, які не досягли 16-річного віку – ч. 1 ст. 156; 6) неповнолітніх – ч. 3 ст. 120; ч. 3 ст. 130; ч. 2 ст. 133; ст. 137; ч. 2 ст. 140; ст. 141; ч. 2 ст. 142; ч. 2 ст. 144; ч. 2 ст. 147; ч. 2, 3 ст. 149; ч. 3 ст. 152; ч. 2 ст. 153; ч. 2 ст. 155; ч. 2 ст. 156; ст. 164; ст. 166; ст. 167; ст. 168; ст. 169; ч. 2 ст. 172; ч. 2 ст. 181; ч. 2, 3 ст. 300; ч. 2, 3 ст. 301; ч. 3 ст. 302; ч. 3 ст. 303; ст. 304; ч. 2 ст. 307; ч. 3 ст. 309; ч. 3 ст. 314; ч. 2 ст. 315; ч. 2 ст. 317; ст. 323; ст. 324; ч. 1 ст. 442; 7) неповнолітніх або непрацездатних дітей, що перебувають на утриманні батьків – ст. 164» [1].

О. Сікан поділяє дії, які спрямовані проти прав, свобод та інтересів дитини, на декілька груп:

1) склади кримінальних правопорушень, які можуть бути скоєні стосовно будь-яких осіб, у тому числі, й по відношенню до дітей: ст. 115, ст. 119, ст. 121, ст. 122, ст. 125, ст. 126, ст. 127 КК України та ін.;

2) склади кримінальних правопорушень, вчинення яких по відношенню до дитини визначено КК України як кваліфікуюча обставина, що тягне за собою більш суворе покарання: ст. 120, ст. 130, ст. 133, ст. 135, ст. 136, ст. 140, ст. 144, ст. 142, ст. 146, ст. 147, ст. 149, ст. 152, ст. 153, ст. 172, ст. 188, ст. 301-1, ст. 302, ст. 303, ст. 307, ст. 314, ст. 315, ст. 365-2, ст. 369-2 КК України;

3) склади кримінальних правопорушень, які можуть бути скоєні тільки по відношенню до дитини, оскільки особу потерпілого від таких кримінально протиправних посягань, яким може виступати тільки дитина, передбачено їх основних складом: ст. 117, ст. 137, ст. 148, ст. 150, ст. 150-1, ст. 155, ст. 156, ст. 156-1, ст. 164, ст. 166, ст. 167, ст. 169, ст. 304, ст. 323, ст. 324 КК України [14].

О. Беспаль, вивчаючи злочини, які посягають на життя та здоров'я дітей у сфері сімейних відносин, виділяє три групи таких кримінальних правопорушень. До першої групи авторка зараховує: 1) умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121); 2) умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122);

3) умисне легке тілесне ушкодження (ст. 125); 4) побой і мордування (ст. 126); 5) катування (ст. 127); 6) погроза вбивством (ст. 129).

До другої групи віднесено такі злочини: 1) умисне вбивство малолітньої дитини (п. 2 ч. 2 ст. 115); 2) доведення до самогубства неповнолітнього (ч. 3 ст. 120); 3) ненадання допомоги малолітньому, який завідомо перебуває в небезпечному для життя стані, при можливості надати таку допомогу або неповідомлення про такий стан дитини належним установам чи особам (ч. 2 ст. 136).

До третьої групи зараховано: 1) умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117); 2) завідоме залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство (ч. 1 ст. 135 КК); завідоме залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані, вчинене матір'ю стосовно новонародженої дитини, якщо матір не перебувала в обумовленому пологами стані (ч. 2 ст. 135 КК) [4].

На думку О. Сікан, система кримінальних правопорушень проти сім'ї також складається з трьох груп: 1) кримінальні правопорушення проти особистих немайнових сімейних відносин; 2) кримінальні правопорушення проти майнових сімейних відносин; 3) кримінальні правопорушення проти нормального розвитку дитини.

До першої групи авторка відносить такі складі: домашнє насильство (ст. 126-1 КК України); підміна дитини (ст. 148 КК України); примушування до шлюбу (ст. 151-2 КК України); злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (ст. 166 КК України); розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) (ст. 168 КК України); незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння) (ст. 169 КК України).

До другої групи: ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (ст. 164 КК України); ухилення від сплати коштів на утримання батьків (ст. 165 КК України); зловживання опікунськими правами (ст. 167 КК України).

До третьої групи: неналежне виконання обов'язків з охорони життя та здоров'я дітей (ст. 137 КК України); експлуатація дітей (ст. 150 КК України); використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (ст. 150-1 КК України); вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ст. 155 КК України); розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК України); домагання дитини для сексуальних цілей (ст. 156-1 КК України); примушування неповнолітньої особи до участі у створенні дитячої порнографії (ч. 3 ст. 301-1 КК України); проведення видовищного заходу сексуального характеру за участю неповнолітньої особи (ст. 301-2 КК України); втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304 КК України); спонукання неповнолітніх до застосування допінгу (ст. 323 КК України); схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів (ст. 324 КК України) [14].

Варто зазначити, що перераховані кримінальні правопорушення мають різні родові об'єкти і розміщені у різних розділах КК України:

ст. 126-1 «Домашнє насильство», ст. 137 «Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей» – розділ II «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи»;

ст. 148 «Підміна дитини», ст. 150 «Експлуатація дітей», ст. 150-1 «Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом», ст. 151-2 «Примушування до шлюбу» – розділ III «Злочини проти волі, честі та гідності особи»;

ст. 155 «Вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку», ст. 156 «Розбещення неповнолітніх», ст. 156-1 «Домагання дитини для сексуальних цілей» – розділ IV «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи»;

ст. 164 «Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей», ст. 165 «Ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків», ст. 166 «Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклу-

вання», ст. 167 «Зловживання опікунськими правами», ст. 168 «Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння)», ст. 169 «Незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння)» – розділ V «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина»;

ст. 300 «Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію», ст. 301 «Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів», ст. 301-1 «Одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення, перевезення чи інше переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження», ст. 301-2 «Проведення видовищного заходу сексуального характеру за участю неповнолітньої особи», ст. 304 «Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність» – розділ XII «Злочини проти громадського порядку та моральності»;

ст. 323 «Спонування неповнолітніх до застосування допінгу» та ст. 324 «Схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів» – розділ XIII «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення».

Такий підхід уявляється нам недосконалим, оскільки фактично не забезпечується необхідний кримінально-правовий захист сім'ї та неповнолітніх. Вони не утворюють єдиної цілісної системи, що значно знижує можливості кримінального права щодо здійснення ефективної кримінально-правової охорони сім'ї та неповнолітніх.

Аналіз сучасних тенденцій суспільного розвитку нашої держави дозволяє прогнозувати подальше розширення кримінально-правової охорони сімейно-побутової сфери. На користь цього свідчить суттєве збільшення кількості сімейних відносин, врегульованих Сімейним кодексом України. Можна припустити, що у подальшому певна кількість сімейних відносин будуть поставлені й під кримінально-правову охорону.

На користь такого висновку свідчить досвід зарубіжного кримінального законодав-

ства, що передбачає відповідальність за злочини проти сім'ї. Зокрема, у КК Республіки Болгарії – глава 4 «Злочини проти шлюбу, сім'ї та молоді», у КК Данії – глава 23 «Злочини проти сімейних відносин», у КК Литви – глава XXIII «Злочини і кримінальні проступки проти дитини і сім'ї», у КК Іспанії – розділ XII «Злочини проти сімейних відносин», у КК Італії – розділ XI книги 2 «Злочини проти сім'ї», у КК Франції – Книга 2, глава VII «Про посягання на неповнолітніх осіб та сім'ю», у КК ФРН – розділ 12 «Злочинні діяння проти громадянського стану, шлюбу та сім'ї», у КК Швейцарії – розділ 6 «Злочини і проступки проти сім'ї», у КК Швеції – глава 7 «Злочини проти сім'ї», у КК Польщі – глава XXVI «Злочини проти сім'ї та опіки», у КК Норвегії – частина 2, глава 20 «Злочини, пов'язані з сімейними відносинами» та ін. [6]

У названих КК зустрічаються описання і таких пов'язаних із сімейними відносинами посягань, які невідомі вітчизняному кримінальному законодавству. Це, зокрема: намагання позбавити іншу особу сімейного статусу або набути фіктивний сімейний статус; позбавлення неповнолітнього батьків чи опікунів; отримання викупу за дозвіл вступити в шлюб своїй неповнолітній дочці або родичці; багатоженство або полігамія; примушування жінки до вступу у шлюб або перешкоджання вступу у шлюб; жорстоке поводження з членами сім'ї; перелюбство і кровозміщення тощо [7].

Статті зарубіжних КК умовно можна розділити на три групи: норми, спрямовані на кримінально-правову охорону інституту шлюбу (заборона інцесту, примушування до шлюбу, двошлюбність та ін.); норми, спрямовані на кримінально-правову охорону інституту усиновлення та пов'язаних із ним відносин (заборона незаконного усиновлення (удочеріння), підміни дитини, порушення таємниці усиновлення та ін.); норми, присвячені кримінально-правовій охороні основних напрямів функціонування сім'ї, в яких, у свою чергу, проявляється і концентрується її сутність та соціальне призначення (виховна, репродуктивна, економічна, соціально-психологічна функції сім'ї) [13].

КК України не поступається зарубіжним актам кримінального законодавства щодо наявності у його складі норм з охорони сім'ї, але безсистемність та «розпорошеність» відповідних складів кримінальних правопорушень за різними розділами Особливої частини КК України ускладнює комплексне сприйняття та негативно впливає на здійснення належного кримінально-правового захисту.

Зважаючи на викладене, вважаємо досить слушною, при визначенні напрямку розвитку кримінального законодавства України, позицію В. Тулякова, який пропонує «при розробці Кримінального кодексу нового типу встановлювати відповідальність виключно за «природні» злочин, які суперечать концепції соціального натуралізму, тобто в основу побудови Особливої частини Кримінального кодексу повинен бути, перш за все, покладений захист конституційних принципів та загальних принципів права, визнаних цивілізованими державами» [15].

Такий підхід передбачає виділення у системі Особливої частини КК України розділу, присвяченого забороні кримінальних правопорушень проти сім'ї. Аналогічної позиції дотримуються П. Андрушка, О. Белова, В. Гальцова, І. Дегтярьова, Л. Дорош, Д. Євтеєва, І. Зінченко, С. Лихова, М. Мельник, В. Навроцький, О. Проць, З. Тростюк, Н. Юзікова та ін.

Висновки. Кримінальний закон України містить значний перелік кримінальних правопорушень, які завдають шкоду суспільним відносинам у сімейно-побутовій сфері. Поділ кримінальних правопорушень на види необхідний для реалізації принципу диференціації

кримінальної відповідальності та покарання. Класифікація дозволяє згрупувати кримінально-правові норми таким чином, щоб вони максимально ефективно проявляли регулятивний і охоронний потенціал кримінального права.

Щодо класифікації зазначених кримінальних правопорушень, то варто відмітити, що можуть бути запропоновані різні класифікаційні критерії, зокрема: залежно від потерпілого (дитина (малолітня, неповнолітня особа) чи дорослий член сім'ї); залежно від суб'єкта (загальний чи спеціальний (член сім'ї або особа, яка має певні обов'язки чи службові функції, пов'язані з вихованням неповнолітніх)); залежно від форми вини (умисні, необережні чи зі змішаною формою вини); в залежності від настання суспільно небезпечних наслідків (формальний чи матеріальний склад).

Зважаючи на те, що кримінальні правопорушення в сімейно-побутовій сфері не виділені в окремий розділ КК України, вбачається за необхідне на основі та саме за допомогою родового об'єкту здійснити їх ідентифікацію, систематизацію та обґрунтувати об'єднання в рамках одного розділу з подальшим визначенням місця відповідного розділу у системі Особливої частини КК України.

Урахування вказаних пропозицій щодо удосконалення чинного кримінального законодавства належним чином забезпечить кримінально-правову охорону сім'ї, сімейних відносин, прав та інтересів неповнолітніх (дітей) від суспільно небезпечних посягань, дасть можливість впорядкувати дану категорію злочинів, дозволить розглядати їх як певну логічно узгоджену систему.

Література

1. Белова О. Кримінально-правова характеристика системи злочинів проти сім'ї та неповнолітніх : автореф. дис.... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2006. 18 с.
2. Беспаль О. Злочини, учинені у сфері сімейних відносин: особливості окремих понять. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 1(94). С. 146–154.
3. Богатирьов І. Генезис домашньої злочинності в Україні. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 3. С. 205–212.
4. Гальцова В. До питання про кримінально-правову охорону сім'ї, прав та інтересів неповнолітніх у чинному КК України. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. С. 364–368.
5. Гальцова В. До проблеми об'єкта і системи злочинів проти сім'ї, прав та інтересів неповнолітніх. *Проблеми законності: зб. наук. пр.* Харків, 2014. Вип. 125. С. 193–201.
6. Головкін Б. Кримінологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчиняються у сімейно-побутовій сфері : монографія. Харків : ППВ «Нове слово», 2004. 252 с.

7. Гумін О. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти домашнього насильства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2019. Вип. 24. С. 144–148.
8. Євтєєва Д. Питання родового та видового об'єктів злочину, передбаченого ст. 167 КК України. *Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. праць*. Харків : Право, 2012. Вип. 24. С. 193–207.
9. Крижна Л. Злочини у сфері сімейно-побутових відносин (кримінологічний аспект). Київ, 2003. 105 с.
10. Сікан О. Кримінально-правова охорона інтересів сім'ї та неповнолітніх у зарубіжних країнах. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць*. Одеса : Юридична література, 2010. Вип. 55. С. 279–283.
11. Сікан О. Кримінально-правова охорона сім'ї та сімейного життя. *Актуальні питання сучасної юридичної науки: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11-12 черв. 2011 р.)*. Харків, 2011. С. 71–72.
12. Туляков В.О. Генезис кримінального права України. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. 2006. Т. 5. С. 213–218.

References

1. Belova, O. (2006). Kryminalno-pravova kharakterystyka systemy zlochyniv proty simi ta nepovno-litnikh [Criminal law characteristics of the system of crimes against the family and minors]. *Extended abstract of candidate's thesis*. K. 18 s. [in Ukrainian]
2. Bepal, O. (2015). Zlochyny, uchyneni u sferi simeinykh vidnosyn: osoblyvosti okremykh poniat [Crimes committed in the sphere of family relations: peculiarities of certain concepts]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 1 (94). S. 146-154. [in Ukrainian]
3. Bohatyrov, I. (2020). Henezys domashnoi zlochynnosti v Ukraini [Genesis of domestic crime in Ukraine]. *Visnyk Penitentsiarnoi asotsiatsii Ukrainy – Bulletin of the Penitentiary Association of Ukraine*, 3. S. 205-212. [in Ukrainian]
4. Haltsova, V. (2020). Do pytannia pro kryminalno-pravovu okhoronu simi, prav ta interesiv nepovno-litnikh u chynnomu KK Ukrainy [On the issue of criminal legal protection of the family, rights and interests of minors in the current Criminal Code of Ukraine]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava – Journal of the Kyiv University of Law*, 4. S. 364-368. [in Ukrainian]
5. Haltsova, V. (2014). Do problemy obiekta i systemy zlochyniv proty simi, prav ta interesiv nepovno-litnikh [To the problem of the object and system of crimes against the family, the rights and interests of minors]. *Problemy zakonnosti: zb. nauk. pr. Kharkiv – Problems of legality: coll. of science Kharkiv*, 125. S. 193-201. [in Ukrainian]
6. Holovkin, B. (2004). *Kryminolohichni problemy umysnykh vbyvstv i tiazhkykh tilesnykh ushkozhen, shcho vchyniaiutsia u simeino-pobutovii [Criminological problems of intentional murders and grievous bodily harm committed in the family sphere]*. Kharkiv: PPV «Nove slovo». 252 s. [in Ukrainian]
7. Humin, O. (2019). Kryminalno-pravovi ta kryminolohichni aspekty domashnoho nasylstva [Criminal law and criminological aspects of domestic violence]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Yurydychni nauky – Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Legal sciences*, 24. S. 144-148. [in Ukrainian]
8. Yevtieieva, D. (2012). Pytannia rodovoho ta vydovoho obiektiv zlochynu, peredbachenoho st. 167 KK Ukrainy [The issue of generic and specific objects of the crime provided for in Art. 167 of the Criminal Code of Ukraine]. *Pytannia borotby zi zlochynnistiu: zb. nauk. Prats – The issue of combating crime: coll. of science works*, 24. Kh.: Pravo. S. 193-207. [in Ukrainian]
9. Kryzhna, L. (2003). *Zlochyny u sferi simeino-pobutovykh vidnosyn (kryminolohichni aspekt) [Crimes in the sphere of family relations (criminological aspect)]*. K., 105 s. [in Ukrainian]
10. Sikan, O. (2010). Kryminalno-pravova okhorona interesiv simi ta nepovno-litnikh u zarubizhnykh krainakh [Criminal law protection of the interests of the family and minors in foreign countries]. *Aktualni problemy derzhavy i prava: zb. nauk. Prats – Actual problems of the state and law: coll. of science works*, 55. O.: Yurydychna literatura, S. 279-283. [in Ukrainian]
11. Sikan, O. (2011). Kryminalno-pravova okhorona simi ta simeinoho zhyttia [Criminal law protection of the family and family life]. *Aktualni pytannia suchasnoi yurydychnoi nauky: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. conf. – Current issues of modern legal science: materials of the International science and practice conf. (m. Kharkiv, 11-12 cherv. 2011 r.)*. Kh.. S. 71-72. [in Ukrainian]
12. Tuliakov, V.O. (2006). Henezys kryminalnoho prava Ukrainy [Genesis of criminal law of Ukraine]. *Naukovi pratsi Odeskoi natsionalnoi yurydychnoi akademii – Scientific works of the Odessa National Law Academy*, T. 5. S. 213-218. [in Ukrainian]